

MAGYARHON ANGOL BARÁTJA

Kabdebó Tamás: Blackwell küldetése

*A Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtárának Közleményei.
Új sorozat. 26. (101.)
Budapest, 1990. 316 o.*

Kabdebó Tamás hőse, Joseph Andrew Blackwell – mint a szerző is írja az előszóban – nem volt ismeretlen a magyar történetírás képviselői előtt. A bécsi angol követség magyarbarát munkatársának irathagyatéka 1895-ben került a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárába, s azt már abban az évben ismertette a Budapesti Szemle hasábjain a kiváló esszéíró, Péterfy Jenő. A kevés számú magyar diplomáciatörténész talán legkitűnőbbike, Horváth Jenő, az 1920–30-as években használta fel kutatásaihoz ezt az iratanyagot. Sőt, bár meglehetősen vitatható közlési elvek alapján, publikálását is megkezdte. 1948 után a magyar történetírás újra felfedezte Blackwellt. Hajnal István a Batthyány-kormány külpolitikai törekvéseit bemutató kismonográfiájában támaszkodott rá, H. Haraszti Éva pedig Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen című könyvében Blackwellt afféle magányos óriásként állította be, aki egyedül szegült szembe az angol külpolitika hivatalos, osztrákbarát irányzatával, s próbálta meg Magyarországra iránti megértésre bírni a külügyminiszter Palmerstont. Szintén ezt a kéziratári anyagot használták később más történészek, így V. Waldapfel Eszter, Urbán Aladár, Gergely András. H. Haraszti Éva volt az, aki először szembesítette angol levéltári anyaggal Blackwell hagyatékát, s mutatta ki többször is szövegszerűen azt a már addig is ismert tényt, hogy Blackwell jelentéseit Palmerston erősen meghúzva tette közzé az 1850-ben megjelent hivatalos Blue Book-ban, a

Correspondance Relative to the Affairs of Hungary 1847–49-ben. Csak üdvözölni lehet azt a tényt, hogy 1989-ben az Európa Könyvkiadó Haraszti-Taylor Éva sajtó alá rendezésében, Katona Ágnes fordításában és Urbán Aladár szerkesztésében kiadta Blackwell irathagyatékának legérdekesebb részét, az 1843–1851 között írt jelentéseit.

Kabdebó Tamás munkája azonban ennél többet ad. A szerző egyrészt a londoni Public Record Office külügyi iratanyag, másrészt az Angliában elérhető más, Blackwellre vonatkozó iratok, ill. a magyar levéltárak ilyen vonatkozású forrásai alapján próbálta meg áttekinteni Blackwell küldetéseinek történetét. A többértelmű cím, „Blackwell küldetése” azonban jelzi, hogy itt nem csupán egy angol diplomata egyszerű életrajzáról, diplomáciai küldetéseiről, hanem, ha úgy tetszik, történelmi küldetéséről, az angol Magyarország-politika egyik alternatívájának képviselőjéről van szó.

Ki volt ez a Joseph Andrew Blackwell, akiben az 1850-es években még az a gondolat is felmerült, hogy Magyarországra költözik, s barátja, gróf Batthyány Kázmér szívessége folytán magyar birtokos lesz Feketekuthy vagy inkább Feketeföldy néven; aki a megyegyűléseken tüzes magyar beszédekkel mond, amelyek tele lesznek olyan szavakkal, mint szabadság és függetlenség?

Joseph Andrew Blackwell 1798-ban, skóciai származású családban született Cobridge-ben. Apja cserépedénygyártással foglalkozott. 1828 körül a család elvesztette vagyonát, ettől kezdve a már világlátott fiatalember az eszére volt utalva, ha meg akart élni. 1819–1827 között már beutazta Európa nagy részét, 1820-ban Magyarországon is járt. Benyomásait később így summázta: „a boroknak is, az embereknek is hasznára válna a szelídítés, s a megfelelő csillapítás jó tulajdonságait bizonyára észrevezetően megnövelné”. 1827 tavaszán Blackwell megnősült.

Folyamatosan igyekezett álláshoz jutni, divatos szóval élve afféle értelmiségi szabadúszóként próbált megélni. Továbbra is sokat utazott Közép-Európában. 1836-ban jelent meg első röpirata, „Néhány megjegyzés külpolitikánkhoz” címmel. Ebben az eredetiben fenn nem maradt pamfletben Blackwell azt fejtegette, hogy Angliának a Duna alsó folyásánál erős szövetségesre kellene szert tennie. Véleménye szerint teljesen mindegy, hogy „ennek az államnak Ausztria, Magyarország vagy Dácia a neve, hogy fővárosa Bécs vagy Pest, s hogy a Habsburg-uralkodóház egy tagja, esetleg egy magyar mágnás kormányozza, vagy hogy arisztokratikus, illetve demokratikus konföderáció-e?” Ez a koncepció több szempontból is érdekes. Egyrészt arra mutat, hogy Blackwell jól látta, a Habsburg-birodalom nem tehet egyszerre eleget minden külpolitikai kötelezettségének Itáliától Németországon át a Balkánig. Másrészt az angol külpolitika olyan alapértékét kérdőjelezte meg, mint a Habsburg-monarchia európai szükségessége. Harmadszor, Blackwell látta, hogy ez az állam lehet egyközpontú, de nem lehet központsított a térség etnikai viszonyaiból következően. Egyik, meglehetősen erős alternatívának Blackwell a Habsburg-birodalom Magyarország-központú átstrukturizálását tekintette. Egy évvel később megjelent, „Oroszország előrenyomulása és jelen pozíciója Kelenten” c. munkájában Blackwell úgy vélte, hogy Oroszország célja a területi hódítás és „egyetemes uralomra kerülés”. Ezért meg fogja szerezni Törökország ázsiai részét és a Habsburg-birodalmat is, ha megteheti. Olyan külpolitikát elveket fejtett itt ki, amelyek 1848-ban a magyar külpolitika rangjára emelkedtek, s amelyek körítésüktől függetlenül később minden egyes Duna-konföderációs terve alapelveit képezték. Jólslásának helyességéhez sem igen fér kétség: a Monarchia széthullása után – történelmileg viszonylag rövid idő alatt – az orosz nagyhatalom valóban a Monarchia területeinek birtokába jutott.

Blackwellnek ekkor már magyar ismerőse is volt, a londoni cs. kir. nagy-

követ, a Batthyány-kormány későbbi külügyminisztere, herceg Esterházy Pál. 1837-ben a rangos Atheneum hasábjain jelent meg Blackwell első magyar tárgyú írása, az 1832–36-os magyar országgyűlés iratairól. Az értekezés igen alapos ismeretekről tanúskodik a magyar alkotmány és jog területén. Blackwell jól látta a reformszellem ébredését, s úgy vélte, Magyarország jelentősége növekszik, ezért az angol közönségnek minél többet kellene megismernie erről az országról. Kabdebó Tamás kiemeli, hogy bár Blackwell jól látta a magyar alkotmányos intézmények fejlettségét és bonyolultságát, nem maradt előtte rejtett a lényeg sem: Magyarország pénzügyi és hadügyi igazgatás szempontjából „minden tekintetben osztrák tartomány”. Ugyanakkor észlelte a magyar nemesi megye autonómiájának jelentőségét is az ország önállósága szempontjából. Az említett országgyűlés vitáit Blackwell korrektil ismertette. A nagybirtokos réteghez nem fűzték különösebb illúziók (ellentétben Széchenyivel), ugyanakkor (akárcsak Széchenyi) úgy vélte, hogy gazdasági előrelépést támogató reformokat az osztrák kormány is támogatna. Két javaslatot tartott rendkívüli jelentőségűnek: az egyik az országgyűlés pesti ülésezésére vonatkozó kérés – tehát Blackwell is látta, hogy az ország igazi központja egyre inkább Buda és Pest –, a másik a Lánchidat finanszírozó részvénytársaság létrehozása és a hídvarm szedésére vonatkozó felhatalmazás, ami a nemesi előjogok nyílt megtámadását jelentette. Blackwell következtetése egybevágott 1836-os röpiratával: Magyarország válhat a dunai birodalom központjává, s mivel még az is elképzelhető, hogy saját uralkodót választanak maguknak, a Habsburg-háznak okosan kell cselekednie, ha meg akarja tartani uralkodói tisztét.

1843–44-ben Sir Robert Gordon, Anglia bécsi nagykövete, aki már korábban ismerte Blackwellt, meghívta őt, hogy legyen vendége Pozsonyban a magyar országgyűlés alatt. 1843 júniusától szeptemberéig Blackwell afféle kipróbálás alatt lévő félhivatalos ügynökként figyelte

a magyar diéta vitáit. Jól látta a kialakuló frontokat, legalábbis a felsőház pártállás szerinti összetételét bemutató listája alapján ez látszik valószínűnek. Az első csoportba az „ügynevezett konzervatívok, avagy osztrák kormánypártiak”, a másodikba a „haladó konzervatívok, avagy centrális párt” tagjai, a harmadikba „az ellenzék, a liberálisok, avagy az úgynevezett nemzeti párt” tagjai kerültek. A dolog érdekessége, hogy Blackwell nem különböztette meg az ellenzék árnyalatait (pl. Széchenyt, Eötvöst, Batthyányt, Telekit stb. egymástól), ugyanakkor észlelhető különbséget velt fölfedezni az ó- és neokonzervatívok között. Gyakorlatilag tehát úgy látta, hogy az igazi szakadék a liberálisok és a konzervatívok között van; olyan igazság ez, amit hosszú ideig még a magyar történészek egy része is elfelejtett. Itt csupán jelezni szeretném, nem értem, miért látja Kabdebó Tamás különösnek, hogy Eötvöst Blackwell nem a centralisták, hanem a liberálisok közé sorolja. Eötvös centralizmusa a liberalizmus egyik válfaja volt; a Blackwell által centralistáknak keresztelteknek viszont egyike sem tekinthető politikai filozófia szempontjából centralistának, ez csupán állásukat jelzi a politikai skálán.

Blackwell alapján véve kicsit lenézte a magyar országgyűlés ténykedését, főleg annak külsőségeit. Morgott, hogy az ülésteremben nagyon meleg van; a diéta menetét üzleti tárgyalásokhoz hasonlította, amelyben az alsótábla oly sokat kér, amennyit tud, a felsőtábla olyan keveset ad, amennyit csak lehet. Blackwell egyébként lelkiismeretesen beszámolt minden ülésről és minden fontos kérdésről. A horvát–magyar nyelvi vitában vallási kérdést látott; véleménye szerint a horvátokat a magyarok túlzott vallási türelme zavarja, s mivel nem mernek nyíltan fellépni a katolicizmus egyeduralkodása mellett, „helyi jogaik megsértéséről panaszkodnak”. Blackwell nemigen értette, miért erőltetik a magyar követek ennnyire a magyar nyelv használatát. Ahogy Szemere Bertalannak írta: „Tételezzük fel, hogy a két horvát egy hétig tartó, horvát nyelvű beszéddel zaklatja Önöket: nem kell

meghallgatni”. Ha viszont a magyarok nem engedik őket horvátul beszélni, „egész Európában, de legalábbis ebben az országban – egyetlen támogatójuk sem akad majd”.

Blackwell tevékenysége nem korlátozódott csak az országgyűlés eseményeinek feljegyzésére. Igyekezett összeismerni a vezető magyar politikusokkal, így Kossuthal is, s igyekezett őket meggyőzni, hogy protekcionista kereskedelempolitikájuk nem segíti elő az olyan yira vágyott angol kapcsolatot. Közben Blackwell arról győzködte Gordont, hogy érdemes lenne Pesten felállítani egy angol konzulátust. A meggyőzés sikerült; a konzulátusból azonban – leginkább az osztrák kormányzat hajthatatlansága miatt – nem lett semmi. Kabdebó Tamás szerint ebbe belejátszott az is, hogy a magyar ellenzék protekcionista gazdaságpolitikája egyetlen angol gazdasági tényezőt sem ösztönzött arra, hogy lépjen az ügyben.

1843 szeptember végétől 1844 márciusáig Blackwell távol volt. 1844 márciusa utáni beszámolóit viszont már nem egyszerűen a viták kronológikus összefoglalását, hanem tematikus csoportosítását is adják. Így ír Széchenyi földadót tervének, a vegyes házasságoknak, a fiuk meit vasútnak, a szabad királyi városok szavazati jogának kérdéséről. Érzékeny szemmel figyelte az országgyűlésen kívül lejátszódó eseményeket, pl. a Védegylet alapítását. Kabdebó szerint Blackwell az ilyen jellegű akciók általában a magyar nacionalizmus, s különösen annak legszélsőségesebb megnyilvánulásai jellemzésére alkotta a magyarizmus szót. Az ezt ismertető fejezetben azonban csupán Kossuth és Széchenyi gazdaságfejlesztő törekvéseinek nem éppen teljes metszetét adja a fiuk meit vasút és a Védegylet működésének kapcsán. A fogalmi meghatározás a sokat mondó cím ellenére sem igazán sikeres. Kabdebó egy jegyzet erejéig ugyan megpróbálja meghatározni a magyarizmust a régi típusú patriotizmussal, a Hungarus-tudattal azonosítva vagy szinonimájának tekintve. Az érem másik oldalának tekinti a magyarországi nem-magyar népek nacionalizmusával szem-

beni magyarizmust, amely „egy újfajta, önmegerősítő, nyelvi és etnikai öntudattal bíró, bizonyos esetekben sovíniszta jellegű mozgalommá vált”. Utána viszont ismét azt írja, hogy „míg a magyarizmust a többiek elfogadták, a nacionalizmust nem”. Az értelmezés meglehetősen homályos. A szerző szerint van egy magyarizmus, ami régi típusú patriotizmus, s van egy másik, ami sovíniszta jellegűvé is válható nacionalizmus. Tehát azonos szóval ír le két ellentétes fogalmat. Az értelmezéshez a példák sem segítenek hozzá, mert mit lehet kezdeni azzal, amikor a fiúmei vasútépítés kapcsán arról szól, hogy „ahol a nacionalizmus a korszellem meghatározó tényezője, ott egy nemzeti kérdés könnyen nacionalistának tűnhet”, ill. hogy néhány sorral odébb vasúti nacionalizmusról szól. Úgy tűnik, Kabdebó keveri a nacionalizmus XIX. és XX. századi értelmezését; a XIX. században a nacionalizmus szónak nem volt olyan pejoratív csengése, mint manapság. Az általa leírtak különben is inkább a nemzeti modernizáció fogalmával írható le, mint a magyarizmussal. A Védegylet kapcsán azt írja, hogy Blackwell szerint „az országgyűlésen jelentős mértékű nacionalista politikai agitáció folyik,... hogy ez legerősebben a Védegylet militáns szellemében ölt formát, ... hogy ennek a politikai agitációnak Kossuth a spiritus rectora”. Kabdebó itt sem mondja meg, hogy most a nacionalizmus melyik értelmezésére gondol.

Blackwell 1844–1847 között sem vesztette szem elől a magyarországi ügyeket. Továbbra is igyekezett elérni, hogy Pesten angol konzulátust hozzanak létre, s ennek vezetőjévé őt nevezzék ki. 1846-ban memorandumot nyújtott be Palmerstonnak az osztrák birodalomban folyó politikai agitációról. Ebben az osztrák kormányzat politikáját rendkívül gonoszknak minősítette. A birodalmon belüli konfliktusokat két csoportra osztotta: egyrészt a birodalom alkotmányos és önkényuralmi kormányzatú felei közötti szembenállásra, másrészt a magyar és a szláv népesség konfliktusára. Jól elhatárolta a két, orosz és lengyel (konfö-

deratív) irányzatú pánszlávizmust. Úgy vélte, az osztrák birodalom a legkisebb külső nyomás hatására meg fog inogni. A birodalom részeinek összetartására az egyetlen mód az alkotmányos kormányzás. Azért is érdekes ez a megjegyzés, mert éppen azt 1843–44-es országgyűlésen fejtette ki először Batthyány Lajos, a későbbi miniszterelnök ezt a koncepciót, ami aztán 1848 márciusában öltött testet. 1847 késő őszen Blackwellt ismét kinevezték a bécsi angol követség munkatársává. Az új nagykövet, Lord Ponsonby azonban nem viseltetett olyan megértéssel a magyar ügyek iránt, mint elődje, Sir Robert Gordon. Így aztán nem valószínű, hogy túlzott lelkesedéssel olvasta Blackwell azon jóslatát, amely szerint a birodalom a végső felbomlás felé tart.

Blackwell 1847 decemberétől vett részt a magyar országgyűlés ülésein. Kabdebó Tamás értékelése szerint „Blackwell nem (vagy csak nagyon ritkán) jegyzett fel olyan Magyarországgal kapcsolatos tényeket, amiről egyik vagy másik kortársa ne tudott volna. De az ő ténygyűjteménye, ahogy van, sehol másutt ilyen formában nem található; kortársairól tett megjegyzései éleselméjűsége vallanak, egyéniek és a magyarokkal rokonszenvezők anélkül, hogy a magyarok iránt kritikátlanul rajongott volna. (...) A magyarok saját tetteiket megénekülő pindaroszi ódái után Blackwell prózai jelentéseit és megbízható beszámolóit olvasni olyan, mint kardra húzott, láng fölött süttött pecsenye után egy jó kis marhaszeletet enni”.

A forradalom után Blackwell úgy láthatta, elérkezett az idő arra, hogy korábban kifejtett politikai elvei a gyakorlatban is megvalósuljanak. Bizott Itália és Németország egyesülésében, s a német egységbe szerinte Ausztria is beletartozott volna. Úgy gondolta, hogy Oroszország megállítása szempontjából fontos lenne, ha a balkáni kis államok vagy Törökország, vagy Magyarország vezetése alatt egyesülnének. Ez utóbbi államalakulat Blackwell szerint korlátozná Németország túlzott megerősödését is. Az események egyelőre őt látszottak igazolni. Szóba

került ismét Blackwell pesti konzuli ki-nevezése. Ponsonby azonban a félhivatalos magyar kérés ellenére sem lépett az ügyben, meglehetősen viszolygva tekintett a magyar eseményekre, s talán még Palmerstonnál is fontosabbnak ítélte a Habsburg-birodalom fennmaradását. Informátorait is csak udvari körökből szerezte, Blackwell figyelmeztetéseit pedig egyszerűen elengedte a füle mellett.

Blackwell csak 1848 júniusában kezdte érzékelni, hogy elképzelései nem illeszthetők bele a brit külpolitika hivatalos vonulatába. Itt vetődik fel a kérdés, megvolt-e a lehetősége annak, hogy Anglia esetleg Magyarország mellé áll a birodalom két felének konfliktusában, s valóban követet küld Magyarországra? Kabdebó Tamás felelete sem egészen egyértelmű ebben a kérdésben. A Bevezetés szerint Blackwell „hamarabb értette meg a magyar politikai élet árnyalatait, mint Palmerston végső elzántságát, hogy kiáll Ausztria mellett.” (17. o.) A 186. oldalon úgy fogalmaz, hogy 1848 nyarán és később, minden rugalmassága ellenére Palmerston véleménye nem különbözött jelentősen Ponsonbytól. Valamivel odább, historiográfiái áttekintésében úgy adóbb, hogy Charles Sproton véleménye tekinthető a legtárgyilagosabbnak, amely szerint Palmerston „magyarországi politikája megfelelt az erős Ausztria hagyományos doktrínájának”. Elveti Horváth Jenő véleményét, aki szerint „a magyar forradalom belefért volna Palmerston Európáról alkotott nézeteibe, s csak Kossuth túlkapasai és politikája kényszerítette Britanniát Ausztria és Oroszország oldalára”. Blackwell 1849 nyári küldetéséről szólva már Blackwell hatásának tulajdonítja Anglia közvetítési hajlandóságát és Palmerston jószándékáról beszél (211. o.), majd Szemere azon szavaira utal, mely szerint ha Blackwellt Palmerston az orosz intervenció előtt Magyarországra küldi, „pártot alapíthatunk volna ... egy héten belül, s belemennünk volna mindenbe az ésszerűség határain belül, hogy megvédjük az országot az orosz inváziótól”. Kabdebó ezt úgy kommentálja, hogy „ezekkel a szavakkal

foglalhatjuk össze Blackwell utolsó küldetését s annak sikerét, s kérdőjelezhetjük meg az 1840-es évek brit külpolitikáját is Magyarországot illetően”. (217. o.) Az összefoglaló fejezetben pedig már úgy véli, hogy „Palmerston erőgyensúly politikája a napoleoni kor maradványa volt, mely már az 1848-as zavaros korszakban túlélte önmagát.” Ezt azzal magyarázza, hogy később Anglia mégis orosz szövetségben harcolt végig egy nyugat-európai súlypontú háborút, s ebben az erős Ausztriát felváltó Osztrák–Magyar Monarchia német szövetségben Anglia ellen küzdött. A „mi lett volna ha?” kérdéssel eljátszva úgy véli, hogy Blackwell 1848-as konzuli kinevezése esetén a forradalmakat le lehetett volna csillapítani; az uralkodó Magyarországra jön, Batthyányt nem váltja fel Kossuth, s talán előbb jön létre az Osztrák–Magyar Monarchia. Am Kabdebó szerint sem biztos, hogy ezzel elkerülhető lett volna a tragikus 1918-as vég, bár az is elképzelhető, hogy ez az új állam semleges maradhatott volna.

Két kérdés vetődik fel: Megváltozott-e Palmerston politikája 1848–49-ben Magyarországgal kapcsolatban? Reális volt-e Palmerston Ausztria-politikája? A két kérdésre adott válaszok ugyanis, véleményem szerint, keverednek Kabdebó Tamás értéktételeiben is.

Szerintem Palmerston 1849 nyári állásfoglalása ugyanabból az Ausztria-barát politikából fakad, mint 1848 tavaszi–nyári érdektelensége Magyarországgal kapcsolatban. Mindkét esetben fő célnak az erős Ausztria megmentését tartotta, s jól látta, hogy Ausztria orosz szövetségben megnyerheti a háborút, de a békét nem. Ugyanekkor azt is látta, hogy előbb-utóbb elkerülhetetlen lesz az osztrák–magyar érdekek valamiféle kiegyenlítése. Ezért volt hajlandó közvetítésre Magyarország és Ausztria között, nem valamiféle Magyarország iránti rokonszenvtől vezetve, hanem attól tartva, hogy Ausztria túlzottan magas árat lesz kénytelen fizetni az orosz segítségért. Erre a közvetítő szerepre pedig a magyarbarát Blackwellnél alkalmasabb személyt nemigen találhatott volna. Ez magyarázza Black-

well utolsó, 1849 július–augusztusi küldetését is.

Palmerston Ausztria-politikája 1848–49-ben kétségkívül jól vizsgázott. Ausztria fennmaradt; nem jött létre a brit nagyhatalmi pozíciót veszélyeztető német egység. Ausztriát az a hatalom, Oroszország mentette meg, amelynek feltartóztatása Palmerston rendszerében Ausztria feladata volt. Ausztria pedig nem állt Oroszország mellé az 1853–55-ös krími konfliktusban, sőt, meglehetősen rosszul teljesítette a feladatát. Amiből – véleményem szerint – az is következik, hogy Blackwell irányvonala legfeljebb taktikai alternatívát jelenthetett Palmerston politikájában, semmi esetre sem valódi irányváltási lehetőség.

Pontosabban, egy esetben jelenthetett volna. Ezt a lehetőséget, úgy tűnik, Blackwell látta, ám befolyásolására nem volt lehetősége. Ez pedig az az eset lett volna, ha létrejön az Ausztriát is magába foglaló német egység. Ez valóban az európai erőviszonyok olyan átrendeződését jelenthetné, ami reális lehetőséggé teszi a Magyarország–központú dunai állam létrehozását. Mint Hajnal István kutatásaiból tudjuk, az 1848-as magyar külpolitika egyik alternatívája ez az ún. nagymagyar koncepció volt. 1848 ősze után azonban ennek egyre kevesebb esélye maradt, Blackwell koncepciója tehát végleg lekerült a napirendről.

1848 nyarán Blackwell elhagyta Magyarországot. Londonból is figyelte a magyar eseményeket, s memorandumok sorában igyekezett befolyásolni Palmerstont, megvilágítva az osztrák és angol sajtó Magyarországgal kapcsolatos hazugságait és ferdtéseit. 1849 nyarán körülözöngyözött körüli megbízatással Palmerston Ausztriába küldte, hogy jelentéseket küldjön a hadihelyzetről és a közvetítés esélyeiről. Blackwell azonban csak akkor ért oda, amikor a hadihelyzet már egyértelműen az osztrák–orosz szövetséges csapatok javára fordult. Visszatérve Londonba kapcsolatba lépett a magyar emigráció Kossuth-ellenes szárnyával. Egyaránt rossz véleménnyel volt Kossuthról és Görgeiről, lesújtóan nyilatkozott

Pulszkyról és Hajnik Pálról. Komoly szerepet vállalt Batthyány Kázmér – azóta sajnos eltűnt, – emlékiratainak végleges formába öntésében, Batthyány azonban a lehetséges amnesztia miatt elállt ennek kiadásától s ekkor ajánlotta fel Blackwellnek, hogy közreműködéséért cserébe, nevére íratja egyik birtokát. Batthyány halála azonban meghiúsította ezt a Blackwell által olyannyira vágyott eshetőséget.

Blackwell hátralévő évei meglehetősen szokványosan teltek. 1857-ben kinevezték stettini főkonzullá, s 1880-ig ezt a tiszteletet töltötte be. Magyarország iránti rokonszenvét soha nem veszítette el. 1886-ban, valószínűleg Stettinben érte a halál.

Kabdebó Tamás érdekes és sok új ismeretet hordozó kötetével kapcsolatban több kritikai megjegyzésem is van.

Az első az, hogy a kötetben bosszantóan sok a nyomdahiba. A jegyzetszámok rendszeresen lecsúsznak a szöveg mellé, a tördelés nem mindig egyértelmű. Blackwell jelentéseinek kiadott és kiadatlan szövegrészeit a kötet hol aláhúzással, hol kurziválással jelzi, nem is beszélve a tökéletesen áttekinthetetlen zárójel használatáról. A 136. oldalon az egyik mondatból kimaradt egy „nem” szó, ami értelmetlenül teszi az állítást. („Mivel vámhatárokat nem tudtak létrehozni, ezeket a határokat az egyes polgárok küszöbénél kívánták meghúzni...”). A 184. oldalon pedig Blackwell „késéséről” van szó, kérése helyett.

Meglehetősen problémát okoz a névírások. A szerző rendszeresen (és helyesen) Jellacicot és Rajacicot írt, csak hogy a nyomda ezekről a nevekről elhagyta a délszláv ékezeteket, így pedig meglehetősen komikusan hatnak. Schlik neve hol Schlick-ként, hol Schliek-ként szerepel a helyes alak helyett (203., 239. o.) Paszkevicz neve egyszer Paskevics, egyszer Paskievics (209., 239. o.) Dembinski neve állandóan Dembinszky, Windisch-Grätzé jó esetben belső kötőjel nélkül szerepel, rosszabb esetben a g is kimarad belőle (203., 239. o.) Puchner neve egy helyen Puchov-ként szerepel (239. o.). Az olyan apróságok már figyelmet sem érdemelnek, mint hogy Bangya János ugyanazon az oldalon szerepel Ben-

gyaként is (244. o.), vagy hogy Perényi Zsigmondot az angol névalak alapján Perényi S.-ként aposztrofálja a kötet. (250. o.)

Ez utóbbi megjegyzés átvezet a fordítás kérdéséhez. A kötetet az 5. fejezet végéig Kádár Judit, utána pedig Magyarics Tamás fordította. A fordítás stílusa megítélés kérdése, az első öt fejezetben azonban hemzsegnek a magyar történeti terminológiában való járatlanságról tanúszkodó melléfogások. ezek közül a teljesség igénye nélkül néhány: „Erlau egri borok” Erlau, Eger német neve. (37. o.) Kronstadt városát Paget Manchesterhez hasonlította. Kronstadt Brassó német neve. (58. o.) a 69. oldalon (és aztán még több helyen) Szlovénia szerepel Szlavónia helyett. A 81. oldalon az Országos Iparvédegyelet felállításáról van szó, holott a szervezet neve Országos Védegyesület volt, az Országos Iparegyesület 1841-ben alakult. (Megjegyzendő, hogy itt a szerző felelősségéről is szó van.) Ugyanezen az oldalon azt olvashatjuk, hogy a Védegyelet „nemzeti, sőt talán tartományi válasz volt”. A 87. oldalon Sándorf szerepel Sándorfa helyett. A 90. oldalon és később több helyen Pressburg Pozsony helyett. A 129. oldalon az Oedenburgtól Wiener-Neustadtig vezető vasútvonal tervéről van szó, s s ha Wiener-Neustadt helyett nem is hiányoljuk Bécsújhelyet, a civitas fidelissima-t igazán megnevezhetjük Sopronként. A 135. oldalon, nem tudni miért, Kossuth a „Pesther Hírlap” ex-szerkesztőjeként szerepel a Pesti Hírlapé helyett. A 155. oldalon Liberális Kör szerepel Ellenléki Kör helyett. A 165. oldalon (ez valószínűleg a szerző elvétése) a Judex Curiae mint kancellár szerepel, holott ez az országbírói tisztség volt. A 168. oldalon még helyesen nemzeti őrségeként (nemzetőrség) szereplő testület a 170. oldaltól kezdve többször is Nemzeti Gárda. A 175. oldalon Lajos főherceg „megyei hivatalába” száműzéséről van szó. Az angol eredetiben „country seat” szerepel, ez esetben helyesebbnek tűnik a „vidéki birtok” kifejezés, mint az új magyar kiadásban is. A 176. oldalon „sikeres itáliai kampány” szerepel hadjárat helyett. A 177. oldalon a következő teljesen zavaros

mondat olvasható: „Béke idején egy regiment több másfél ezer huszárból és félezer gyalogból állt”. A regiment ezredet jelent; a huszárezredek valóban kb. 1500 főből álltak; a gyalogezred három százados zászlóaljából és két század gránátosból állott s békélelétszámuk zászlóaljanként néha valóban csak 5–600 fő volt. A 179. oldalon az osztrák birodalom integrálása szerepel, integritása helyett. A 180. oldalon Ausztria nemzeti adóssága olvasható a helyes „államadósság” helyett. A 191. oldal 5. jegyzetében a hadtestparancsnokoknak szóló utasításra hivatkozik a szerző, a helyes főhadparancsnok helyett. A 202. oldalon Mógát „ezredes altábornagyként” nevezik meg, ilyen katonai rang pedig nincs, Móga nem ezredes (colonel), hanem egyszerűen altábornagy (general-lieutenant) volt. A 204. oldalon a már ismert Cronstadt mellett Hermanstadt szerepel Nagyszében helyett.

A másik probléma az, hogy maga a szerző sem látszik teljesen tisztában lenni a korszak magyar történeti irodalmával. És itt nem csupán arról van szó, hogy bibliográfia nincs hibák nélkül, hogy ráfért volna egy kis átdolgozás, hiszen Deák István könyvére a kötet magyar kiadásánál helyesebb lenne a magyar fordításra hivatkozni, akárcsak Kossuth „Irataim az emigrációból” c. munkájánál vagy Szeмерének a nemzetiségi kérdésről szóló emlékiratánál. Bosszantó, hogy Eckhart Ferenc helyett Eckhardt Tibort teszi meg egy kismonográfia szerzőjének. Furcsa az is, hogy Görgeinek szerepel egy „Vindication” c. munkája is a „My Life and Activity...” mellett, holott, mint a 240. oldal alapján kiderül, itt ugyanarról a műről van szó. Szinte mulatságos, és az értelmes sajtóhiba példája, ahogy Urbán Aladár tanulmánykötetének címe (A nagy év sodrában) átalakul (Négy év sodrában).

Néhány példa a szerző nem kellő tájékozottságára. 69. l. a sedria szót így magyarázza: sedrium = megyei bíróság. Holott a helyes etimológia: sedes iudicaria. A 85. oldalon az 1. jegyzetben a fiu-meí vasút vitájával kapcsolatban értetlenségének ad hangot, holott ezt a kérdést néhány éve Gergely András külön kötet-

ben dolgozta fel. A 155–56. oldalon többször hivatkozik az Ellenzéki Nyilatkozatra, annak megnevezése nélkül, s anélkül, hogy a tartalmi ismertetésen kívül hivatkozna eddigi megjelenéseire (Horváth Mihály, Kossuth Lajos összes munkái, Deák Ferenc beszédei stb.). A 190–202. oldalon hivatkozik a Blackwell által lefordított okmányokra, de arra nem utal, hogy ezek majd mindegyike megjelent Pap Dénes Okmánytárában. A legtöbb tévedés ezt követően, a szabadságharc menetét ismertető fejezetekben fordul elő. 197. o. „Október 2-án a bán, aki közben visszavonult és seregével elérte Bécset...” Október 2-án Jellacic még Győrt sem érte el. 202. o. Görgei november folyamán „úgy döntött, hogy seregével a Felvidékre vonul”. Aligha, ez csak 1849. januárjában következett be. November 28-án a székelyek sepsiszentgyörgyi gyűlése „ki-mondta Puchnerrel szemben a fegyveres ellenállást”. Igen, de itt csak Háromszékről van szó, s ezt már 1848. október 16-án megelőzte az agyagfalvi székely gyűlés határozata. Windisch-Grätz előőrsei (Simunich vezetésével) nem december 11-én, hanem 14-én lépték át a magyar határt. Windisch-Grätz soha nem mondott olyat az 1849. január elején őt felkereső magyar békeküldöttségnek, hogy kész a biztosított békére; feltétlen alávetést követelt. Az 1849. februárjában Erdélybe bevonuló orosz csapatoknak nem volt szerepük Puchner Bem felett aratott vízaknai győzelmében, hiszen Szebent és Brassót tartották megszállva. Teleki László 1849. március 7-én nem Kossuthnak, hanem Adam Czartoryski hercegnek vázolta fel Magyarország föderatív átalakítását. Téves az az állítás, hogy Görgei és a Békepárt 1849. áprilisa óta tárgyalt volna; erre először 1849. június elején került sor. A 207. oldalon a Szemere-kormány felsorolásából kimaradt Duschek Ferenc és Horváth Mihály neve; Mészáros Lázámál viszont nem jelzi a szerző, hogy őt csupán ideiglenes hadügyminiszternek

nevezték ki. Nem érthetünk egyet azzal a megállapítással sem, hogy 1849. június közepén „A vég már nyilvánvaló volt. A két fronton harcoló magyar csapatokat demoralizálta a túlerő.” Ez július végén talán igazolható, de a nyári hadjárat kezdetén nem. Furcsa, hogy a szerző a 210. oldalon Bem 1849. július 31-i segesvári, majd a következő oldalon augusztus 5-i nagycsúri vereségét minősíti döntőnek; döntő vereséget csak egyszer lehet szenvedni. A valóban döntő temesvári vereség (augusztus 9.) viszont kimarad a felsorolásból. A Szerző a 213. és a 240. oldalon egyaránt foglalkozik a magyar hadsereg létszámának kérdésével. úgy véli, hogy a 150–170 000 főre vonatkozó becslések nem vesznek tudomást a veszteségekről. Kabdebó viszont nem vesz tudomást arról, hogy a magyar kormányzat folyamatosan újoncozott. Az emigráció történeténél csupán három megjegyzést tennék. A 238. oldalon a 4. jegyzetben hivatkozott Klapka-munka „Nationalkrieg in Ungarn und Siebenbürgen” címmel csak németül jelent meg 1851-ben; ill. hogy Szemere három jellemrajza 1852 végén jelent meg, s a 245. oldalon hivatkozott Marx-levél nem 1852., hanem 1853. március 10-én kelt, mint ezt Frank Tibor megállapította.

Kabdebó Tamás kötetét minden hiányossága és tévedése ellenére is olyan munkának tartom, amely sok tekintetben más megvilágításba helyezi a reformkori és forradalmi Magyarország történetéről alkotott képünket. úgy gondolom, ennek a műnek és az ehhez hasonló munkáknak a megjelenése hozzásegíthet minket ahhoz, hogy végre pontos képet alkothassunk múltbeli és jelen helyünkről Európában. S talán majd egyszer más külföldi barátaink irathagyatékei és életútjai is olyan szorgalmas feldolgozókra lelnek, mint Kabdebó Tamás.

Hermann Róbert

Kötetünk szerzői

Borsi-Kálmán Béla	történész (ELTE)
Csetri Elek	történész (Kolozsvár)
Hermann Róbert	történész (Hadtörténeti Intézet)
Kancsár Attila	egyetemi hallgató (JATE)
Margitay Béla	nyugdíjas (Budapest)
Miskolczy Ambrus	történész (ELTE)
Panek Sándor	újságíró (Szeged)
Pelyach István	történész (JATE)
Rózsa György	művészettörténész (Magyar Nemzeti Múzeum)
Ruszoly József	jogtörténész (JATE)
Szendi Péter	egyetemi hallgató (JATE)
Vajda Zoltán	tanársegéd (JATE)
Zakar Péter	történész (JGYTF)

INHALT

Studien

Róbert Hermann:	Der Freischarkommandant Imre Hatvani und die Katastrophe in Groß – Schlatten.....5
Béla Borsi-Kálmán:	Die Entwicklung des rumänischen Nationalbewußtseins dieseits und jenseits der Karpaten im Spiegel der Vorbereitungen einer Generation.....79
Ambrus Miskolczy:	Die Wechselfälle eines rumänischen Romanhelden von Jókai in den Jahren 1848–49.....127
Péter Zakar:	Ein revolutionärer Pfarrer im Görgeys Lager.....136

Diskussion

Ambrus Miskolczy:	Davon, was wir in der „Geschichte von Siebenbürgen“ geschrieben haben... (Zwischen Mythen und Modellen: Siebenbürgen in den Jahren 1848–49)150
--------------------------	---

Berufung der Vergangenheit

Die Kapitulation, die eine Epoche abschloß und eine Verräter-Mythe erschuf (Tivadar Dukas Memoiren von der Kapitulation bei Világos) Veröffentlicht von István Pelyach158
--

Jenseits unserer Grenzen

Die eigenartigen Aufgaben der ungarischen Historiker in Siebenbürgen (Ein Gespräch mit Elek Csetri)	179
Bibliographie der Schriften von Elek Csetri.....	186
Elek Csetri: Sándor Teleki in der Jahren 1848–49	194

Ausblick

György Rózsa:	Karikaturen zu 1848211
Béla Margitay:	Gesellschaftliche Initiative zum Wiederaufstellen der Reiterstatue Honvedgenerals Artúr Görgey im Burg von Buda225

Beobachter

Rumänische Memoiren aus dem Jahre 1848 (<i>Memorialistica Revolutiei de la 1848 in Transilvania.</i>) Sándor Panek	228
Die russische Intervention in Ungarn im Jahre 1849 (<i>Ian W. Roberts: Nicholas I and the Russian Intervention in Hungary</i>) Zoltán Vajda	233
Ein Politiker der passiven Resistenz? (<i>Péter Takács: Politische Laufbahn von Ferenc Deák 1849–1865</i>) Attila Kancsár	238
Der „ewige Zweite“ (<i>Bertalan Szemere: Politische Charakteristiken aus dem ungarischen Freiheitskrieg. Archiv. Redigiert, die Einleitung geschrieben und das Archiv, die Anmerkungen und die Verzeichnisse zusammengestellt von Róbert Hermann und István Pelyach</i>) József Ruszoly	242
Graf István Széchenyi als Mensch (<i>László Csorba: István Széchenyi</i>) Péter Szendi	247
Ein englischer Freund Ungarlandes (<i>Tamás Kabdebó: Die Mission von Blackwell</i>) Róbert Hermann	251
Unser mitarbeiter.....	259

Az AETAS történettudományi folyóirat. Kiadója: Az AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület. A szerkesztőség szervezetileg önálló. A lap közöl: történeti tárgyú tanulmányokat, forrásokat, kritikákat, ismertetéseket, interjúkat. A szerkesztőség a társadalomtudományok más ágai elől sem zárkózik el. A lapban megjelent írások közzétételénél kizárólag szakmai szempontok érvényesülnek. Kéziratokat a szerkesztőség nem őriz meg és nem küld vissza.

* * *

Az AETAS nem rendelkezik állandó anyagi forrással. Megjelenését alapítványi támogatás teszi lehetővé. A lapra ezért hosszú távú előfizetést nem tudunk elfogadni. Az AETAS több vagy akár egy száma is előjegyezhető – írásban vagy telefonon – a szerkesztőség címén. Az előjegyzett számokat postai utánvétellel juttatjuk el a megrendelő címére.

* * *

Az AETAS-t a szerkesztőség terjeszti. A lap megvásárolható:

Budapest: Magiszter könyvesbolt, V. ker., Városház u. 1., Studium könyvesbolt, Váci utca 22., Litea Kft., Budavár Hess A. tér 4., Eötvös könyvesbolt, Kecskeméti u. 2., Országos Széchenyi Könyvtár könyvtárosa, Budavári Palota F. ép. Aula; MTA Történettudományi Intézet Könyvtára, Uri u. 53., Könyves Kávézó, Mikszáth tér 2., Parnasszus könyvesbolt (Írók boltja) Andrassy út 45. és az utcai könyvtáraknál.

Szeged: Radnóti könyvesbolt, Tisza Lajos krt. 34., JATE–Gondolat könyvesbolt, Dugonics tér 11–12., Móra könyvesbolt, Egyetemi Könyvtár BTK, Sík Sándor Könyvesbolt Oskola u.

Debrecen: Egyetemi könyvtár KLTE főépület fszt. Egyetem tér 1.

Pécs: Szöveg Bt. Kiss J. u. 8.

* * *

A szerkesztőség címe:
6720 Szeged, Dugonics tér 12.
Telefon: 62/12-140.
Pf. 1179

Szerkesztőségi titkár: Hovorka Beáta

Szerkesztőségi órák: szerdánként 13–16 óráig.

„...már az első fegyveres összeütközések után több kísérlet történt arra, hogy e nemzetiségi felkelőket valamilyen módon lecsillapítsák és megbékítsék. E kísérletek azonban rendre eredménytelenek maradtak; részben azért, mert olyankor került rájuk sor, amikor a magyar hadsereg állása meglehetősen előnytelennek tűnt, s így a nemzetiségi vezetők nem nagyon láthatták értelmét a lehetséges veszteséggel történő békekötésnek; részben pedig azért, mert e mozgalmak tömegbázisát alkotó paraszti népséget átitatta a császár iránti hagyományos hűség, s így a magyar szabadságharc vezetőiben, azok minden ígérete ellenére sem láttak egyebet a jó császár ellen lázadó, s mellesleg az ő jogait korlátozni akaró magyar nemeseknél... A tárgyalások további akadályát jelentette – főleg a román és szerb mozgalmak esetében – az a brutalitás, amellyel e mozgalmak a nem-román és nem-szerb lakossággal szemben felléptek. Kiirtott falvak és felperzselt városok, kannibáli kegyetlenség jelezte a szervánok és a román légiók útját; Zombor, Zalatna, Nagyenyed romjai és legyilkolt lakóinak holtteste fölött nehéz volt kezét nyújtani e mészárlások elkövetőinek. S ez annál is nehezebb volt, mert adandó alkalommal a visszatérés sem maradt el.”

(Hermann Róbert: *Hatvani Imre szabadsapatvezér és az abrudbányai katasztrófa* című tanulmánya kötetünk 5–78. oldalán olvasható)